

DÉL-SZLOVÁKIA MEGHATÁROZÁSA A SZLOVÁKIAI MAGYAR TUDOMÁNYOS ÉLETEBEN

HORBULÁK ZSOLT¹ – DEMETER GÁBOR²

DEFINING OF SOUTHERN SLOVAKIA AMONG HUNGARIAN SCIENTISTS LIVING IN SLOVAKIA

The study aims at tracing the changing boundaries of the area inhabited by the Hungarian minority in Slovakia, as well as the changing of the name of the region. From methodological aspects it draws the attention of the problems of the longue durée socio-economic investigations based on district level because of the frequent changes in their boundaries, and it also highlights the problem of settlement level investigations, which, though can precisely delimit the area inhabited by Hungarians, but – due to the lack of data – cannot provide a thorough overlook on their socio-economic situation. Comparing the administrative, ethnic and landscape boundaries the article investigates whether the southern part of Slovakia can be considered as an informal region and if not what criteria it should meet to become one.

BEVEZETŐ

A rendszerváltozás után jelentősen megélnkült a határon túl élő magyarság tudományos élete. Anyaországi segítséggel megkezdődött a határon túli magyar kisebbséggel foglalkozó önálló tudományos intézmények létrehozása. Szerteágazó kutatói munka indult meg, és olyan tudományterületek is fókuszba kerültek, amelyekre addig kevés figyelem háru. Mindez érvényes Szlovákiára és a Szlovákiában élő magyarságra is. A kezdetekben a figyelem leginkább a nyelvhasználat (*Jakab 1995; Simon 2010; Cúth 2011*), a népesedési kérdések (*Popély 1991; Gyurgyík 1994*), majd a szociológia (*Gyurgyík 2008; Lampl 2012; 2018*) a néprajz és a lehetséges etnikai határok meghatározása (*Kocsis 2000; 2001*) felé irányult. Később elemzés tárgya lett Szlovákia közigazgatása (*Petőcz 1998; Mezei – Hardi 2003; Mezei 2005; Gulyás 2008b; Kocsis 2001*), regionális politikája (*Lelkes 2008b; Boros – Farkas 2014*), illetve a szlovák–magyar határon

¹ Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetem / horbulak@gmail.com

² Bölcsészettudományi Kutatóközpont, MTA Kiváló Kutatóhely / demeter.gabor@abtk.hu

átívelő kapcsolatok (Ádám 2005) is. Ezekhez a tudományágakhoz idővel csatlakozott a közgazdaság (Lelkes 2003; Ádám 2004; Lelkes 2006; Lelkes 2008a; Antalík – Šeben 2014; Antalík – Szabó 2012; Horbulák 2015; Horbulák 2019), a terület gazdasági helyzetének többirányú vizsgálata.

Dél-Szlovákiáról mint földrajzi területről, a Szlovákiában magyarság általános helyzetéről szintén napvilágot láttak összefoglaló munkák (Fazekas – Hunčík 2004; Horváth (2004). A rendszerváltozás előtt az ilyen kiadványok ugyan ritkábban, de ugyancsak készültek (Zvara – Balázs – Csanda – Mózi – Mihály 1975; Morvay 1980; Nagy 1988; Kliműts 1989).

Tekintettel arra, hogy a határon túli magyarság jellemzően egy bizonyos földrajzi térségben él, ezért a vizsgálatoknak sokszor nem az egész országterületre, hanem egy adott régióra, régiók csoportjára kell összpontosítania (az országterület egésze, mint összehasonlítás alap jöet szóba gazdasági-társadalmi kérdések esetén). A kutatást nehezíti, hogy a magyarok által lakott vidékek gyakran nem esnek egybe a létező közigazgatási-statisztikai régiókkal, ezért a fentebb felsorolt kiadványok jelentős része lehatárol egy területet, amely egyben az elemzés tárgya.

Ennek a tanulmánynak célja bemutatni, hogy a szlovákiai tudományos életben, kiemelten a szlovákiai magyar kutatók körében a Szlovákia területén élő magyarság vizsgálatakor milyen földrajzi területet definiálnak a vizsgálataik alapjául. A cikk megvizsgálja, hogy Szlovákia közigazgatási felosztása(i) mennyire alkalmas(ak) a Szlovákiában élő magyarság helyzetének elemzésére. Célunk emellett az, hogy definiáljuk, mi Dél-Szlovákia: egy földrajzi fogalom, egy nemzeti kisebbség által lakott régió, illetve szubrégiók összessége vagy egy közigazgatási egységek által lehatárolt terület, esetleg más mentálisan lehatárolható terület?

A TERÜLETI DIMENZIÓ FOGALMI PROBLEMATIKÁI

A tanulmányban a vizsgált területet következetesen *Dél-Szlovákiának* nevezzük. Ennek alapvetően az az oka, hogy a szlovákiai magyar tudományos életben, de úgyszintén a közéletben ez a kifejezés honosodott meg, gyakorlatilag mindenki ezt használja (az anyaországi Felvidék, Dél-Felvidék kategóriával szemben). Ezt a tanulmányban későbbi részeiben kívánjuk bizonyítani. Tény azonban az, hogy a szlovákiai magyar köznyelvben és tudományos munkákban szinonimaként gyakran fordul elő a *Felvidék* megnevezés is. Mi ez utóbbi kifejezés használatától azért tartózkodunk, mivel a kifejezés Szlovákiában, a Szlovákiában élő magyarok és Magyarországon élő magyarok számára egyaránt mást jelent(het). Nagyon ritkán felbukkan recens kutatásokban a Dél-Felvidék megnevezés is (Bukovszky 2007). Alatta az 1938 után Magyarországhoz visszatért területet értik – éppen ezért a történeti jellegű szakirodalomban a fogalom elterjedtebb (Demeter-Radics 2007). A szlovákiai magyar köznyelvben

csak egyszer, egy egyéni kezdeményezésű autonómia-tervezetben a fordult elő *Dél-Fölvidék* alakban (Gulyás 2008a).

A szlovákiai magyarság vizsgálatának nem szükségszerűen kell területi dimenziót adni. A nyelvészeti kérdések (egy részének) vizsgálata esetében nem kell pontosan kijelölni az elemzett földrajzi területet. Ez mondható el a szociológiai vagy vallási témák egy részének kutatásról is. Más esetekben viszont szükséges a terület pontos lehatárolása, sőt, a kutatás éppen területi entitásokon alapul. A közigazgatási határok nagy befolyással lehetnek egy nemzeti közösség életére, önazonosságának a megőrzésre, de hasonló mondható el a gazdasági helyzetről is. Mivel a gazdasági kutatások sokszor statisztikai adatokból indulnak ki, ezek pedig a közigazgatási egységekre épülnek, ezért ilyenkor döntő fontosságú az elemzendő terület pontos kijelölése. Tisztában kell lenni azzal, hogy az adott – és igen gyakran vegyes lakosságú – közigazgatási terület adatai mennyire reprezentatívak az ottani magyarság esetében.

„A regionális tudományokban a *régió lehatárolt, a környezetétől elkülöníthető, területi egység a nemzeti és a települési szint között*, amelyet a társadalmi folyamatok széles körét átfogó, soktényezős *társadalmi-gazdasági összekapcsoltság (kohézió), lakosainak érzékelhető regionális összetartozása (identitástudata)*, valamint érdemi irányítási hatáskörű és önállóságú *regionális intézmények rendszere* fog tartós egységbe.” (Nemes Nagy 2009, 185-186). Egyértelmű, hogy ennek a szempontnak sem Szlovákia területén élő magyarság által lakott vidék, de Dél-Szlovákia fogalma sem felel meg. Ennek több oka van. A felvidéki magyarság, akárcsak a többi utódállamban élő magyar közösségek esetében, egyrészt tömbben, másrészt szórványban él. A tömbmagyarság esetében a területi behatárolás valamivel egyszerűbb, de szórványban élő magyarság esetében ez már jóval nehezebb. A napjainkban általánosan elfogadott meghatározás szerint nemzetiségek által lakott régióknak az a terület tekinthető, ahol a magukat a nem államalkotó etnikumhoz valók aránya eléri a 20%.³ A jelenleg Szlovákiában hatályos törvény ettől megengedőbb. A Tt. 184/1999. számú törvénye a nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról 2-ik paragrafusa így fogalmaz: „Ha a Szlovák Köztársaság nemzeti kisebbséghez tartozó, adott településen állandó lakhellyel rendelkező állampolgárai két egymást követő népszámlálás szerint a település lakosságának legalább 15%-át alkotják, e községben a hivatali érintkezés során joguk van a kisebbségi nyelvet használni.” Ezen települések által lehatárolt egységes közigazgatási régió azonban Szlovákiában nem létezik, a magyarsággal által többségben vagy kisebbségben lakott vidéket a környezetétől jogilag nem lehet elkülöníteni. Szlovákiában a

³ Lásd pl. a www.velemjaro.sk honlapot, mely megadja a települések térképi helyét, történetét, történeti térképfelvételezéseit, etnikai arányainak változását (az aktuális, 2021-es népszámlálással bezárólag) és az önkormányzat név és pártok szerinti összetételét, jelezve a magyar nyelv hivatali használatának lehetőségét

számos közigazgatási területi reform alkalmával sohasem vették figyelembe a magyar kisebbség igényeit. Fentebb idézett munkájában maga Nemes Nagy József így egészíti ki a gondolatait: a „*régió kijelölése ... gyakran erős hatalmi-politikai töltetű, vitatott kérdés.*” Ez Dél-Szlovákiára is teljes mértékben igaz. Nemes Nagy könyvének egy előző fejezetében (2009, 165) éppen Szlovákiát hozza fel példának, ahol szöges ellentétben áll egymással a táji és a közigazgatási tagolódás. Szlovákia közigazgatási egységei jó példák arra a szisztémára, mely sem tájhatárokhoz nem igazodik, sem egy népcsoport elterjedéséhez (az sem szükségszerű, hogy a tájhatárokhoz igazodjon egy népcsoport elterjedése), de még a nagyvárosok vonzáskörzetének sem tökéletesen felel meg az alkalmazott beosztás (jóllehet a járások nevezéktana ezt implikálná).

További ok, hogy a terület nem lehet régióknak tekinteni az az, hogy sohasem alkotott egy adott közigazgatási egységet. Bár a szlovákiai magyarság részéről azonban folyamatosan készültek tervek az önkormányzás, önzagzás létrehozására, s voltak közöttük konkrét, területi autonómia kialakítására vagy az önkormányzati határok etnikai elven történő módosítása irányuló elképzelések egyaránt a két világháború közötti két évtizedben, 1968 kora tavaszán, majd az 1990-es évek első felében, de ezekből a tervek különféle kifogások miatt soha semmi sem valósult meg (*Fedinec – Szarka – Vizi* 2018, 255-259).

A regionális tudományokban alkalmazott elméletek szerint (*Dusek* 2004, 64-65) a térfelosztásnak három célja van: egyrészt tudományos, hogy a téralkotó elemek elemezhetőek legyenek, adminisztratív, hogy irányíthatók legyenek, és létezik egy hétköznapi cél is, a lokalizálhatóság. Amíg az első kettő esetében a határvonalak élesen meghatározottak és terek jól elkülöníthetők, az utóbbi esetben nincs folytonos és adott, állandó határvonal. „*A hétköznapi célú térfelosztás a köztudat szintjén létezik, történetileg meghatározott, és gyakran bizonytalan határvonalakkal jelölt térrészeket jelent. A bizonytalanság azt is jelenti, hogy a területi egység kiterjedése változhat időben, személyről személyre és kontextusról kontextusra.*” Dél-Szlovákiáról mindez elmondható, és ez volt érvényes a 20. század folyamán is. Ez az országrész, mint összefüggő régió, hivatalosan nem létezik, közigazgatási szempontból nem alkot elkülönülő nagyobb egységet. Még a kisebb egységekre tagolás esetében sem jelennek meg történelmi tájegységek határai, mi több, ezek még a megnevezések terén sem jelennek meg, így ismét érvényesek *Dusek* Tamás (2004, 65) megállapításai, miszerint „*az új közigazgatási egység létrehozásakor azonban rendszerint az új elnevezés adása a tipikus, nem pedig már egy meglévő tájegység nevének változatlan átvétele.*” A kisebb közigazgatási egységek neve Szlovákiában, ahogy ezt lejjebb látni fogjuk, mindig azok székhelyéről van elnevezve. Közismert, hogy Szlovákiában még a településneveket is sok esetben módosították, így a múlttal való szakítás még markánsabb (*Szabó* 2010).

SZLOVÁKIA KÖZIGAZGATÁSI FELOSZTÁSA

Tekintettel arra, hogy a létező közigazgatási felosztás és annak változásai jelentősen befolyásolják a longue durée elemzések kivitelezhetősége mellett az adott korban érvényes pillanatképet is, felvázoljuk Szlovákia közigazgatási reformjait.

Csehszlovákia, ezen belül Szlovákia az ország 1918-as megalakulása után több közigazgatási átalakításon esett át (vö. térképmelléletek). Az első még 1923-ban történt, amikor a történeti Magyarország megyerendszerét hozzáigazították az új ország határaihoz. Ez elsősorban összevonásokat jelentett, 21 vármegyéből és vármegye töredékből, 95 járásból, illetve azok részeiből 6 „nagy” megye és 79 járás lett. 1928 és 1938 között úgynevezett kerületi rendszert alakítottak, és egész Szlovákia egy teljes kerületet, „országrészt” alkotott 77 járásra osztva. A következő reform oka az első bécsi döntés és Szlovákia önállósodása volt. Az 1940 és 1945 közötti időszakban a megyék száma hat maradt, de határaik megváltoztak és a járások száma 60-ra csökkent.

A háború után 1949-ben újfent módosítottak a közigazgatási felosztáson. A magasabb egységek száma hat maradt, ellenben az elnevezése kerületre változott és határaik ismét módosultak. A járások száma 90-91-re nőtt. 1960-ban aztán egy jelentős központosítás ment végbe egész Csehszlovákiában. Szlovákiát három nagy kerületre és 33 járásra osztották. Később a prágai tavasz időszakában még további öt járást alakítottak ki. Újabb jelentősebb változásra a rendszerváltozás után került sor, a már önállóvá vált Szlovákiában. 1996-ban nyolc kerületet és 72 járást alakítottak ki. Szlovákia közigazgatási rendszere azóta is kétszintű. A magasabb szintű közigazgatási egység a kerület, 1996-tól a megye megnevezés is használatos. Az alacsonyabb szintű egység a járás.

A Dél-Szlovákiát érintő az utóbbi ötven évben végbement közigazgatási változásokat az 1. táblázat szemlélteti.

Dél-Szlovákia mindig is több kerületbe volt és van felosztva/besorolva. 1960 után háromba (Nyugat-, Közép- és Kelet-Szlovákia), 1996 után négy megyébe (Nagyszombat, Nyitra, Besztercebánya és Kassa), de hozzá lehet még számítani az 1971 után létrehozott majd módosított Pozsony megyét.

1. táblázat: Dél-Szlovákia járásai és nagyvárosai kiterjedésének a változása az utóbbi fél évszázadban [km²]

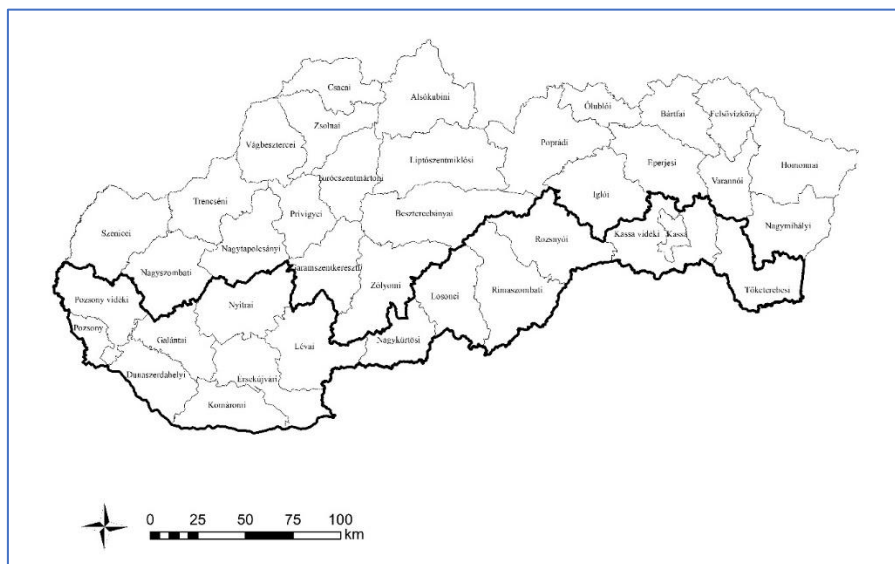
járás/város	1970	1989	2021
Pozsony	191	367	368
Szenci	-	-	361
Pozsony-vidéki	1 416	1 240	-
Dunaszerdahelyi	1 078	1 075	1 075
Galántai	983	984	641
Vágsellyei			356
Komáromi	1 100	1 100	1 100
Érsekújvári	1 347	1 347	1 347
Nyitrai	1 443	1 442	871
Lévai	1 551	1 551	1 151
Nagykürtösi	872	844	849
Losonci	1 519	1 304	771
Nagyrócei	-	-	730
Rimaszombat	1 815	1 823	1 471
Rozsnyói	1 619	1 620	1 173
Kassa	176	243	245
Kassa-vidéki	1 518	1 534	1 533
Tóketerebesi	1 375	1 320	1 074
Nagymihályi	-	-	1 019
összesen	18 003	17 795	16 135
Szlovákia együtt	49 013	49 035	49 035

*Forrás: 1970: Ekonomický vývoj 1970. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy, 219 o.;
Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy 1990, 216 o.; 2021:
www.slovakiasite.sk*

Szlovákia közigazgatási reformjait magyar szempontból számos kritika érte már a rendszerváltozás éveiben is. A visszasságokat Magyarországon is érzékelték: „Az utódállamok a rendelkezésükre álló minden eszközt felhasználták az etnikailag homogén népesség kialakítása érdekében. Mint láttuk, e törekvéseik több nemzetiség esetében igen eredményesek voltak.” – fogalmaz Hoóz István (1996), majd így folytatja: „A nemzetiségi struktúra ilyen jelentős eltorzításának egyik oka az lehetett, hogy a békeszerződésben meghatározott nyelvi jogokat azokon a közigazgatási területeken kellett biztosítani, amelyeken a nemzeti kisebbségek elérik vagy meghaladják a lakosság 20 százalékát. Ennek megakadályozása, illetve visszaszorítása minden országban más-más módon történt.” Mezei István szerint (2005, 200) „mivel a szlovákság nemzeté válása

gyenge előzmények után ténylegesen a 19. század második felében kezdődött, irodalmi nyelvük, önálló nemzetiségük elfogadtatása pedig szláv testvér-nemzeteik részéről is vitatott volt, emiatt politikai értelemben szükség volt és szükség van ma is egy olyan közös ellenségképre, amely segít ezt az egységet megteremteni, egybetartani. A szlovák politika mind a mai napig ennek a régi, harcias felfogásnak és cselekvésnek a rabja. Ez fejeződik ki a közigazgatási határok alakításában is.“ A szlovákiai magyar kisebbség jogainak a csorbulását más szakirodalom is elismeri. Mezei István és Hardi Tamás (2003, 131) az 1996-os reformmal kapcsolatban a következőket írja: „a közigazgatás szervezésében a választási-nemzetiségi ellentétek mögött a nacionalista és a modernizációs politikai csoportosulások ellentéte húzódott meg és húzódik meg mindmostanáig, és nem a gazdasági-fejlettségi különbségek fejeződnek ki, nem a történelmi hagyományok bukkannak föl, nem a lakosság ellátásra vonatkozó igényeit akarták elsősorban kielégíteni”.

Az 1. térkép a rendszerváltozás körüli időszak közigazgatási felosztását szemlélteti Szlovákiai déli járásai esetében:

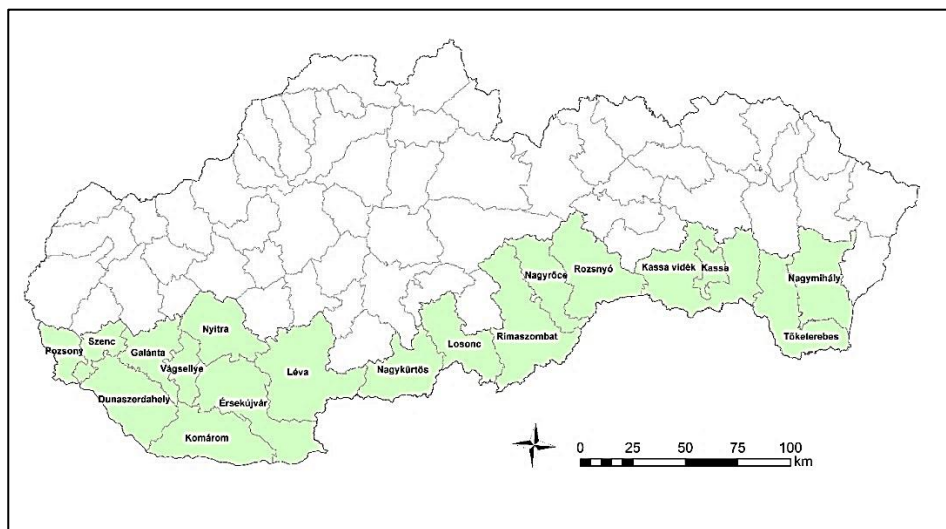

1. térkép: Dél-Szlovákia járásai az 1970 és 1996 közötti közigazgatási felosztás idején (Forrás: saját szerkesztés)

Ezek a munkák arra is rámutatnak, hogy a nemzetiségek, különösképpen a magyarság igényei, a közigazgatási határok kialakításánál nincsenek figyelembe véve. Az 1960-as reform idején, az ún. „nagy” járáskor létrehozásakor azok határait úgy állapították meg, hogy a déli, abszolút magyar többségű részhez általában egy abszolút szlovák többségű az észak részt csatoltak, miközben így

az egész járás egy szlovák többségű járást alkotott. A 33, majd 38 járás közül így csupán kettő, a Dunaszerdahelyi és Komáromi volt magyar többségű (noha Dél-Szlovákián, egy járást leszámítva, csak olyan területet értett a szakirodalom, mely határos volt Magyarországgal is). Az 1996-os reform alkalmával úgy alakítottak ki 72 járást, hogy többet kettévágtak, de továbbra is csak az említett kettő maradt magyar többségű!

Az 1990-es évek folyamán a szlovákiai magyar érdekképviselet szintén kidolgozott egy több variánsból álló tervezetcsomagot, amelyek figyelembe vették volna a magyar nemzetiség igényeit is, amelyekre a nagyobb decentralizálás volt a jellemző – 16 megye, végül azonban a centralizáltabb 8 megyés variációt fogadták el (*Gulyás* 2008). Azonban, az ország közepét leszámítva ez sem illeszkedik a Lukniš-féle térszerkezeti modellre.⁴

2. térkép: Dél-Szlovákia járásai az 1996 utáni közigazgatási felosztás szerint
(Forrás: saját szerkesztés)

„DÉL-SZLOVÁKIA” A MAGYAR SZAKIRODALOMBAN

A következőkben bemutatjuk, hogy az elmúlt fél évszázadban a szlovákiai magyar szerző által jegyzett szakirodalom mit tekintett Dél-Szlovákiának. A husáki normalizációs időszakban (1969–1989) Mihály Géza munkájában (1975)

⁴ A modellt lásd: Hladký, Michal – Zubrický, Gabriel: Regionálne členenie Slovenska podľa Lukniša (1985–2015) po tridsiatich rokoch. *Regionálna geografia*, 2016. 24 (1). 26–28.

Dél-Szlovákia alatt egy pontosan behatárolt területet elemez, amely a következő járások összességét jelenti: Dunaszerdahelyi, Galántai, Komáromi, Lévai, Érsekújvári, Losonci, Rimaszombati, Nagykürtösi, Rozsnyói, Kassa-vidéki és Tőketerebesi. Ezeknek a járásoknak 1970-ben az összesített magyar lakossága 43,8%-ot tett ki. Az is igaz, hogy a járások kiválasztásának más, nem csak nemzetiségi vagy égtáji okokkal magyarázható célja volt. A szerző (Mihály 1975, 256) ezt így magyarázza: „Pozsony, Nyitra és Kassa agglomerációjával nem fogunk foglalkozni, noha tudjuk, hogy ezek a városok és járások szorosan kapcsolódnak Dél-Szlovákia járásaihoz. Itt is él több ezer magyar nemzetiségű lakos, ellenben ezen járások fejlettségi szintje jelentősen különbözik a többi déli járás fejlettségi szintjétől.” Ez esetben a magyarság aránya nyilvánvalóan kisebb lett volna. Az is igaz viszont, hogy a területi behatárolást maga a szerző sem tartja be következetesen, mivel megemlíti (292-293) a nem tárgyalt Nyitrai járásban lévő és nem magyar lakosságú Aranyosmarótot, továbbá ír a Lévai járásban lévő szintén nem magyar jellegű város, Tolmács ipari üzeméről is.

A korszakról írt másik munka 2020-ban látott napvilágot (Horbulák 2020). A monográfiában egy fejezet foglalkozik a vizsgált terület meghatározásával. A szerző első sorban földrajzi szempontokból indul ki, ezért a következő járásokkal foglalkozik: Pozsony vidéki, Dunaszerdahelyi, Galántai, Komáromi, Nyitrai, Érsekújvári, Lévai, Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati, Rozsnyói, Kassa-vidéki és Tőketerebesi, de régió részének tekinti Pozsonyt és Kassát is.

A rendszerváltás után, főleg az ezredfordulót követően egyre több tudományos munka elemezi Dél-Szlovákia helyzetét. Ezek az írások mindenképpen más területet határoznak meg, hiszen 1996-ban közigazgatási reform ment végbe. 2004-ben Horváth Gyula szerkesztésében jelent meg a *Dél-Szlovákia* című könyv, amely illeszkedik a Kárpát-medence többi régióját bemutató sorozatba. A mű Dél-Szlovákia (nem Dél-Felvidéket említ!) alatt a következő járásokat ért: Szenci, Dunaszerdahelyi, Galántai, Komáromi, Vágsellyei, Nyitrai, Érsekújvári, Lévai, Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati, Nagyrőcei, Rozsnyói, Kassa-vidéki, Tőketerebesi és Nagymihályi. Ennek a régiónak a területe 2001-ben 15 968 km² volt, ami Szlovákia területének 32,6%-át tette ki. Népeisége 1 479 859 fő volt, Szlovákia lakosságának 27,5%-a, a magyarság aránya 33,1%-nyi volt. A szlovákiai magyarság 94,0%-a élt ezen a területen.

Hasonló összefoglaló jellegű munka Fazekas József és Hunčík Péter által szerkesztett *Magyarok Szlovákiában (1989 – 2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltozástól az Európai Unió csatlakozásig* kiadvány. Ez a könyv is járásokra alapozva határolja le a déli régiót, a Dunaszerdahelyi, Galántai, Komáromi, Kassa járási, Losonci, Lévai, Nagymihályi, Érsekújvári, Nagyrőcei,

Rimaszombati, Rozsnyói, Vágsellyei, Szenci, Töketerebesi és a Nagykürtösi járás adatait vizsgálja.

Lelkes Gábor regionalista gazdasági helyzetet elemző munkája a *Régiók és Gazdaság*, a *Magyarok Szlovákiában* sorozat V. köteteként jelent meg. Lelkes megint csak „magyar jelleggel bíró 16 járást” (186) vizsgál, úgymint a Szencit, Dunaszerdahelyit, Galántait, Komáromit, Lévait, Nyitrai, Érsekújvárit, Vágsellyeit, Losoncit, Nagyrőceit, Rimaszombatit, Nagykürtösit, Kassa-vidékit, Nagymihályit, Rozsnyóit és Töketerebesit. Lócsei és társai viszont (2021) részben megyei szinten vizsgáloádtak, részben Falán és Pašiak (2004) járási GDP adatait vették át, mikor 2017-re fejlettségi vizsgálatot végeztek kormányzati megbízásra, megállapítva a déli területek (náluk következetesen Felvidék!) elmaradottságát (2021, 41 és 23.).

A következőkben a tanulmányokban található Dél-Szlovákia meghatározásokat tekintjük át. Mivel az adott régió kijelölése a gazdasági helyzet vizsgálatakor fontosabb, ezért az elemzett a tanulmányok zömmel gazdasági jellegűek.

Dél-Szlovákia meghatározása a tanulmányok esetében is változó, igaz, csak kis mértékben. Pozsonyt és Kassát általában nem számítják bele, de emellett további különbségek is vannak. Lelkes Gábor tanulmányaiban (2005; 2008b) ugyanazzal a 16 járással számol, mint korábban említett könyvében. Renczes Ágoston (2010) 15 járás adataival dolgozik, a Szenciével, Galántaiével, Dunaszerdahelyiével, Vágsellyeiével, Érsekújváriével, Komáromiével, Lévaiével, Nagykürtösiével, Losonciével, Rimaszombatiével, Nagyrőceiével, Rozsnyóiével, Kassa-vidékiével, Töketerebesivel valamint a Nagymihályiével. A *Közleledő régió a Kárpát-medencében* első kötetében Karol Morvay (2004) használ a korábbiaktól leginkább elütő meghatározást – 11 járást elemez, a Dunaszerdahelyit, Komáromit, Galántait, Lévait, Érsekújvárit, Losoncit, Rimaszombatit, Rozsnyóit, Kassa-vidékit, Töketerebesit és Nagymihályiét, de két mutató esetben beleszámítja a Pozsonyit, illetve egyszer kihagyja a Lévait. További nézőpontot képviselnek Horbulák Zsolt írásai (2015; 2019; 2020), aki a 16 járáshoz következetesen hozzászámítja Pozsony és Kassa városát is.

Szlovákiának, az ország Közép-Európa más országaival való gazdasági-társadalmi összehasonlításával Magyarországon nagyszámú munka foglalkozik (*Karácsony – Oriskó* 2014; *Kollai* 2019). A magyarországi szerzők által megírt munkák másként közelítik meg a problémát, általában nem Dél-Szlovákiára összpontosítanak, hanem az egész országról, regionálisan pedig kerületi szinten (NUTS3) elemzik Szlovákia regionális különbségeit, így a magyarság, a magyarok által lakott régió vizsgálatára nem alkalmasak. Természetesen született olyan tanulmány, amely a szlovákiai magyarsággal foglalkozik, bár pontos nem határol le (*Gyémánt* 2006). Demeter Gábor (2020) és Papp István (2021) sem jelölnek ki előzetesen egy konkrét területet, de településszintű elemzésük

segítségével maga a fejlettségi különbség rajzolja meg Dél-Szlovákia határait. Kovács Ervin (2000) járás szinten végzi el a faktoranalízist, de Dél-Szlovákiát, mint fogalmat nem említi.

Ki kell még arra térni, hogy a tanulmányban használt Dél-Szlovákia kifejezés egyben a vizsgált terület a szlovákiai magyarok által is a legerterjedtebb megnevezése és nem csak a gazdaság-, illetve regionális tudományok művelői használják, hanem többek között az irodalomtudományban (*Halász* 2018) a politikában (www.osszefogas.sk) vagy a gazdaságfejlesztésben (*Boros* 2014).

DÉL-SZLOVÁKIA A SZLOVÁK FORRÁSOKBAN ÉS A SZAKIRODALOMBAN

A déli régiók a szlovák nyelvű anyagokban másként jelennek meg, mint a magyar kiadványokban. A fogalom természetesen Szlovákiában is létezik, de inkább a közbeszédben fordul elő. A régió szakirodalomban használt megnevezése inkább a „déli határ menti járások” szlovákul *južné pohraničné okresy*, és nagyon gyakran a területet pontosan ki sem jelölik, és előfordulása is aránylag ritka. Szintén találkozni lehet a még általánosabb déli régió megnevezéssel ismételt területi behatárolás nélkül (*Faltán – Pašiak* 2004, 10-11). A régió valamilyen konkrét célú vizsgálata szlovák nyelvű munkákban számunkra nem ismert.

A déli határ menti régió vizsgálatával a primér forrásokban is csak elvétve lehet találkozni. Ilyen eset a Szlovák Szocialista Köztársaság 7. ötéves tervének kidolgozása.⁵ A dokumentumban az alábbi olvasható: „*a határ menti járások esetében ki kell használni a CSSSZK-nak a MNK-val és az LNK-val a KGST keretéből adódó lehetőségeket a termelés, árukereskedelem utazás, szolgáltatások, turizmus valamint a kulturális kapcsolatok területén;*” Az irat a két határ menti régió gazdasági fejlesztésének a lehetőségeit is tárgyalja.

További ilyen utalás Gajdoš és Pašiak könyvében (2006, 80, 82) található, amelyben Szlovákia határ menti járásainak demográfiai mutatóit hasonlítja össze a járások pontos meghatározása nélkül. A szerzők véleménye szerint a népesedési helyzet a déli határ menti járásokban a legrosszabb.

A szlovák nézőpontok felsorolásakor érdemes megemlíteni Elena Mannová (2011, 26), véleményét. Úgy fogalmaz, hogy Dél-Szlovákia csak egy fiktív terület, „*egy régió, melyet két nacionalizmus hozott létre*”. Ezen nézet szerint „*Dél-Szlovákiát nem lehet azonosítani semmilyen területi jogi alakulattal, amelyet az állam funkcionális kritériumok által határolt volna körül. Ugyancsak*

⁵ A Szlovák Szocialista Köztársaság Ipari Minisztériuma, MP SSR, 310 Odbor súhrnného plánu, 231.1 Návrh 7. 5 RP za r. 1981 za r. 1981-85 za rezort, 1980. Politicko-organizačné opatrenie pre vypracovanie návrhu 7. päťročného plánu a návrhu vykonávacieho plánu na rok 1981, Bratislava 28. apríla 1980. 553. karton, SZNL

nem egy jellemző történelmi fejlődés eredményeként létrejött terület, amelyet kulturális, nyelvi, szülőföldi vagy természeti specifikumok, vagy egy bizonyos területhez való tartozás érzése jellemeznének. [...] A cseh és szlovák identitások 1918-tól kezdve benyomultak erre a területre, és a helyi- és kistérségi azonosságtudati formák összeegyeztültek a nemzeti azonosságtudatokkal, miközben az érintkezések során megváltoztak és hierarchizálódtak. [...] Az egyik oldalon Dél-Szlovákiát a – főként kívülről származó – szlovák nacionalisták hozták – és hozzák ma is létre, mint olyan területet, amelyet meg kell hódítani (nyelvileg és emlékművek által). [...] Másfelől a magyar politikai koalíció regionális kontextusban történő mobilizációja és regionális törekvései a magyar kisebbség etnoregionális tudatát erősítik. Az önkéntes intézmények rendszere (legfőképpen a Csemadok kulturális szervezete, amelynek 450 alapszervezete és 56 000 tagja van, de egyéb más alapítványok is) inkompatibilis a differenciáltabb szlovák polgári hálózatokkal. A zárt kisebbségi szervezetek, amelyeket a Magyar Köztársaság támogat, kirajzolják és meghúzzák az etnikai határokat, amennyiben ez látszik hatásosnak, hogy megvédje a közösséget az asszimilációtól.”

DÉL-SZLOVÁKIA ÉS A SZLOVÁKIAI MAGYARSÁG

Szlovákia déli régióját nagyon gyakran, mint magyarok által lakott vidéket ismerik, határozzák meg. Egy egyik oldalról nézve helyes megközelítés, mivel, ahogy az 2. táblázat is mutatja, Dél-Szlovákia területén él a Szlovákiában élő magyarság döntő többsége, és számuk napjainkban mintegy félmillió körül ingadozik. Ugyanakkor a Dél-Szlovákiaként definiált területen a legszűkebb említett lehatárolás esetében sem éri el a magyarság aránya az 50%-ot. Dél-Szlovákia etnikai arculata Csehszlovákia megalakulásával egyidőben alakult ki. A jelenlegi etnikai állapotok gyökere a második világháború utáni időszakban kereshető, amikor a jogfosztottság időszakában, ha csak átmenetileg is, zuhant a magyarság száma, a terület etnikai jellege megváltozott, a magyar intézményrendszert újra létre kellett hozni.

Közigazgatási oldalról, illetve a szlovákiai magyar kisebbség által lakott vidékek lehatárolása szempontjából Dél-Szlovákia nem azonos terület. A tudatosan kialakított közigazgatási határoknak köszönhetően Dél-Szlovákia járásainak lakosságának a magyarság csak mintegy negyedét alkotja. Az 1996-ban végrehajtott közigazgatási reform folyamányaként kialakított 79 járás (önálló járásnak minősül a főváros és Kassa öt, illetve négy kerülete, ezért Szlovákiában valójában 72 járás van) ellenére a kettő magyar többségű járás mellett további háromban haladja meg arányuk a 30%-ot. A járáshatárok átszabása ugyanis a déli járásokat kisebb mértékben érintette. A legfrissebb adatokat a 3. táblázat mutatja. Ezek alapján a korábban jelentős magyarsággal bíró galántai, érsekújvári, és lévai járásban a magyarok %-pontos aránya 10%-ot esett a rendszerváltás óta eltelt 30

év alatt és az 1991-ben még 46%-os arányt mutató rimaszombatiban is 40% alá esett, részben demográfiai, részben adminisztratív okok miatt.

2. táblázat: Dél-Szlovákia járásai és két nagyvárosa magyar nemzetiségű lakosainak számának és arányának változása a 20. század utolsó harmadában

járás/város	1970		1980		1991	
	abszolút	%-os	abszolút	%-os	abszolút	%-os
Pozsony	16 038	5,24	18 731	4,93	20 312	4,59
Pozsony-vidéki	10 421	7,74	10 312	7,15	10 527	7,24
Dunaszerdahelyi	84 143	89,04	91 452	87,85	95 310	87,16
Galántai	62 568	46,62	62 543	44,38	61 568	42,80
Komáromi	77 277	72,43	79 363	71,91	78 859	72,16
Érsekújvári	62 959	42,37	63 141	41,22	63 747	41,54
Nyitrai	16 631	8,58	14 567	7,08	14 313	6,77
Lévai	42 934	35,73	40 490	33,12	38 169	31,62
Nagykürtösi	15 706	35,13	14 536	31,68	14 384	30,73
Losonci	22 762	24,12	22 893	23,96	22 820	23,77
Rimaszombat	47 310	48,92	46 825	47,47	45 623	46,09
Rozsnyói	23 018	28,02	22 456	26,24	22 497	26,07
Kassa	5 816	4,03	8 070	3,99	10 760	4,58
Kassa-vidéki	13 787	13,65	13 800	13,91	16 240	16,36
Töketerebesi	46 298	40,89	45 801	38,93	46 316	39,08
összesen	547 668	28,58	554 980	26,35	561 445	25,33
Szlovákia együtt	552 006	12,17	559 490	11,21	567 296	10,76

Forrás: Gyurgyik 1994, 96

A 2021-es census alapján Szlovákiában összesen 5 449 652 lakosa volt. Magyaroknak 422 065 személy vallotta magát. A népszámlálás bevezette az ún. második nemzetiség megjelölésének intézményét, aminek köszönhetően további 34 089 ember vallotta magát magyarnak. Ők az asszimiláció egy köztes lépfokán állnak, kettős identitással bírnak. A Szlovákiában jelenleg létező 2 927 önálló településből 506 olyan van, ahol a magyarság aránya eléri a 10%-ot. A 20%-os szintet 460 településen éri el, abszolút többségben 336 településen élnek a magyarok többségben. Mivel 184/1999. sz. törvény úgy pontosít a kisebbségi nyelvhasználatban kapcsolatban, hogy: „a két egymást követő népszámláláson azon népszámlálásokat kell érteni, amelyek eredményeit 2011. július 1. után hirdetik ki.”, így törvény betűje szerint a következő 10 évben 16 településen szűnhet meg a magyar nyelv hivatalos használata. Amennyiben figyelembe veszik a másodikként bejelölt nemzetiséget, ez a szám „csak” 13 lesz. E törvény egy listát is tartalmaz a törvény által érintett településekről, amely az 1991-es

népszámlálásból indul ki és az 1999-es állapotot rögzíti. Ebben 512 település van, és nem szerepelnek benne az azóta önállósodott települések.

3. táblázat: Dél-Szlovákia járásainak magyar lakossága a 2021-es népszámlálás alapján

járás/város	lakosok száma		a magyarság aránya [%]
	összesen	ebből magyar	
Pozsony	475 503	11 297	2,38
Szenci járás	96 715	8 715	9,01
Dunaszerdahelyi járás	124 669	85 586	68,65
Galántai járás	95 124	29 582	31,10
Komáromi járás	100 952	62 166	61,58
Érsekújvári járás	138 168	44 066	31,89
Nyitrai járás	164 788	7 798	4,13
Vágselyei járás	51 477	14 385	27,94
Lévai járás	110 469	23 372	21,16
Nagykürtösi járás	41 998	9 004	21,44
Losonci járás	70 422	16 580	23,54
Rimaszombati járás	80 666	31 891	39,53
Nagyrócei járás	38 669	7 355	19,02
Rozsnyói járás	59 345	13 559	22,85
Kassa	229 040	5 636	2,46
Kassai járás	128 346	10 397	8,10
Tőketerebesi járás	103 687	25 034	24,14
Nagymihályi járás	108 954	11 471	10,44
összesen	2 218 992	417 894	21,09
átlag (16 járás, 2 város)	123 277	23 216	23,83
átlag (16 járás)	94 653	25 060	25,53

Forrás: www.statistic.sk

Mivel Dél-Szlovákia alatt sokszor a magyarok által jelentős számban értett vidéket értik, ezért gyakran fordul elő a „magyarok által lakott vidék” meghatározás és ennek variációi, illetve a korábban szlovák oldalról kiinduló megközelítés a „vegyes lakosságú régió”. A „magyar” vidéket a szakirodalom a következő módokon határozza meg:

A történész Szarka László (1992, 41) „három kompakt és nagyobb kiterjedésű magyar régióról” beszél, ez a „Csallóköz – Mátyusföld – Dél-

Garamvidék, a Palócföld, valamint a Kassa alatti magyar Bodrogek, amely „*ma már etnikailag nem alkot összefüggő egységet*”.

Gyurgyík László (1994, 17) szerint „magyar nyelvterületként a 10%-nál nagyobb részarányú területet” tekinti [...] „Az ebbe a csoportba tartozó települések földrajzilag jól körvonalazható *három* területi egységet alkotnak. Szerinte így a magyar nyelvterület *kiterjedésében 1950 és 1991* között lényegesebb változások nem következtek be.”⁶ Egy másik kiadványban (*Fazekas – Hunčík* 2004, 147) Gyurgyík pontosít:

- szóránytelepülések – 10%-nál kevesebb, de legalább 100 fős lakosúak, 1991-ben 30 település volt ilyen, ami a magyar jellegű települések 5,4%-át tette ki;
- magyar kisebbségű települések – 10-50% közötti magyar lakosság: 91 település, illetve 16,5%;
- mérsékelt magyar többségű település – 50-80%: 160 település, illetve 28,9%;
- erős magyar többségű település – 80% felett: 272 település, illetve 49,2%.

Gyurgyík László véleményét harmadszor is meg említeni. *Magyar mérleg* (1994, 168-180) című könyvében tizenhárom járás területén lévő települések magyar lakosságának az arányát mutatja be. Munkájában ezeket a járásokat említi konkrétan: Pozsony-vidéki, Dunaszerdahelyi, Galántai, Komáromi, Érsekújvári, Nyitrai, Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati, Rozsnyói, Kassa-vidéki és Tóketerebesi. Ezzel kapcsolatban elmondható, a felvidéki magyar közgondolkodásban leginkább az előbb felsorolt járások azok (a gyakran emlegetett 16 járásból), továbbá még Pozsony és Kassa, amelyeket „magyarnak” tartottak, amelyek életéről a különféle sajtótermékben és kiadványokban beszámoltak (*Klímits* 1989).

A szlovákiai magyarság helyzetével természetesen a sajtó is foglalkozik. Leginkább a népszámlálások idején gyakoriak az összefoglaló népesedési témájú cikkek. Akárcsak korábban, a 2021-es census ismertetése esetében a lapok leggyakrabban az említett 16 járás és két város nemzetiségi adatait mutatják be (*Pomichal* 2022), illetve ezekben a járásokban található városokban lakó magyarok arányával foglalkoznak (*Hegedűs – Czímer* 2022).

DÉL-SZLOVÁKIA KIJELÖLÉSÉNEK EGYÉB MEGKÖZELÍTÉSEI

A közigazgatási felosztásból kiinduló behatárolás mellett találkozni lehet más megközelítéssel is. A Dél-Szlovákia megnevezés egyben földrajzi kifejezés.

⁶ Láthattuk az új népszámlálási adatok és Kocsis K. térképei alapján, hogy ez 1991 után nem érvényes, de talán korábban sem, gondolva a Lévától délre eső területre.

Ebben az esetben ezt a régiót úgy lehet meghatározni, hogy egy hosszú sáv, amely Szlovákia nyugati határának végétől keleti határ végéig húzódik. Szélessége változó, nyugati részén mintegy 80-100, középen és keleten 30-50 km széles országrész. Pontos számot legfeljebb a vidék déli határvonala esetében lehet mondani: Szlovákia Magyarországgal 654,8 km hosszan határos. Topográfiailag a régió különböző vidékekből tevődik össze. Nyugati felén és keleti végén síkság, középső részén dombos, hegyes vidék kisebb völgykattal. A legfontosabb tény, amely ezt a változatos földrajzú területet összeköti és markáns arculatot ad neki az az, hogy lakosságának jelentős része magyar (*Fazekas – Hunčík* 2004, 85-92).

Dél-Szlovákia, illetve Dél-Szlovákia magyarok által többségben lakott területeit a múltban egy alkalommal már meghatározták. Az első bécsi döntéssel (1938 ősze) kijelölt határvonal meghúzásával 11 927 km²-nyi terület lett 1 062 022 lakossal újra Magyarország része. Előnye: pontosan kijelölt terület. Hátránya: napjaikban már jelentősen megváltoztak mind a nemzetiségi arányok, mind pedig a gazdasági szerkezet. Statisztikai adatgyűjtés szempontjából pedig a településszintről kellene kiindulni – azonban nem minden statisztikailag releváns indikátor érhető el ezen a szinten (ha mégis, akkor pedig korábbi időpontokban nincsenek meg településszinten). A Magyarországon publikált szakmunkákban a terület már volt elemzés tárgya (*Demeter – Radics* 2007; *Demeter* 2019), a terület megnevezésére a *Dél-Felvidék* kifejezést használják.

További lehetőség egy 20 – 30 km-es zóna meghatározása a déli határ mentén. Ezt a földrajzi megközelítést magyarországi kutatók használják (*Papp* 2021). Hátránya, hogy nem venné figyelembe a települési súlypontokat és ismét csak települési szintű adatgyűjtésre van lehetőség. Ez a korábbi korszakok elemzését nehezítené meg. Probléma az is, hogy be kellene mindig tartani a 20, 30, stb. km sáv szélességet, vagy ha ettől eltérés lenne, azt indokolni kellene. Az ezredforduló utáni helyzet elemzésére azonban jobban alkalmazható, mivel sok statisztikai adat elérhető településszinten, mint például a csatornázottság, alfabetizáció, iskolázottság-végzettség, munkanélküliség-foglalkoztatottság, migráció, születés-halálozás, új építésű lakóházak, de például a jövedelem nem.

Meg lehet említeni a természeti és történelmi (al)régiókat, azok magyar elnevezését. Ezek nyugatról keletre haladva a Csallóköz, Mátyusföld, Zoboralja, Törzsökerdő, Ipolymente vagy Nógrád, Gömör és Bodroghöz. Vannak más megközelítések is. Horváth Gyula (2004, 204) a vizuálisan (térképen) a következő tájbeosztást ismerteti, amelyek legalább részben érintik Dél-Szlovákiát: Csallóköz, Vízköz, Mátyusföld, Nyitra-hátság, Nyitra-Bars-halomvidék, Zobor-vidék, Zoboralja, Ipolymenti-hátság, Honti-medence, Korponai-erdő, Osztrovszki-hegység, Karancs-Medves-vidék, Ratkói-hegyek, Gömöri-medence, Gömöri-Tornai-karszt, Kassai-hegyek, Eperjesi-Tokaji-hegyvidék, Zempléni-sík. A megközelítés nagy hátránya, hogy statisztikai adatok

elemzésére szinte egyáltalán nem alkalmas, mert a települési adatok összeszedésének nehézsége mellett a konkrét tájhatárok is bizonytalanok és még a szlovák nomenklatúrának sem felelnek meg.

Valójában, mivel Dél-Szlovákia mint önálló közigazgatási egység nem létezik, nincs saját intézményrendszere, ezért a Nemes Nagy József által megadott definíció szerint a *régió* fogalom az esetében nem is használható, pontosabb, helyesebb kifejezés talán az *ország rész* lehetne. A helyi köztudatban, a helyi írásban és közbeszédben azonban *régió* megnevezés él.

ÖSSZEFOGLALÁS

Dél-Szlovákia közigazgatási szempontból nem létezik, önálló régió szintjén ugyancsak nem behatárolt. Noha a területen élő magyar nemzetiségű lakosok időről próbálkoznak valamilyen területi önigazgatás létrehozására, ez a mai napig sikertelen. Mindezek ellenére a magyarság ezt a területet egyre inkább egységes régióként érzi. A Nemes Nagy-féle triászról tehát csak az identitás létezik, a regionális (állami) intézmények azonban hiányoznak. A civil szférában azonban élénk, az alulról kezdeményezett intézmények széles köre épült ki, és sikeresen igyekszik lefedni, egységesíteni és önálló arculatúvá tenni Dél-Szlovákiát. A terület valamennyi régiójában élő magyar nemzetiségű lakójában megvan az összetartozás tudata. A köznyelvben, a mindennapokban, a magyar sajtótermékek hasábjain folyamatosan téma az ezen vidéken végbemenő események bemutatása függetlenül az eseménytől, a település földrajzi elhelyezkedésétől vagy lakóinak számától. A Dél-Szlovákiában élő magyarság számára minden gazdasági, földrajzi vagy etnikai különbség ellenére létezik a gazdasági-társadalmi összekapcsoltság, egymásraultaltság, ezért ki lehet jelenteni, hogy a terület *mentálisan homogén*.

E terület (szlovákiai magyarok által) általánosan használt megnevezése *Dél-Szlovákia*. A terület hosszú évtizedek óta vizsgálat tárgya: nagyszámú tanulmány, monográfia és egyéb kiadvány születik Dél-Szlovákia sajátosságairól. Amennyiben szükséges a területi lehatárolás, a szerzők gyakorlatilag minden esetben a helyi közigazgatási egységekből indulnak ki, és bizonyos járások adatait elemzik aggregált formában. A járási megközelítés első sorban gyakorlati okokból megfelelő, mivel figyelembe veszi a súlyponti települést és a statisztikai adatok elérhetőségét. A számba vett járások száma között kicsi az eltérés. A publikációk megerősítik az a tényt, hogy Dél-Szlovákiában jelentős területi különbségek mérhetők.

A bemutatott tanulmányok alapján kijelenthető, hogy Dél-Szlovákia meghatározása a szakirodalomban nem egységes. A különbségek alapvetően a Szlovákiában élő magyar, a szlovák többségi nemzethez tartozó, illetve a magyarországi magyar illetőségű kutatók között van. A szlovák kutatók Dél-Szlovákiát, mint valamilyen szempontból egységesnek tekinthető területet szinte

sohasem említik vagy elemzik, az egyetlen előfordulás a déli határ menti járások megnevezés. A magyarországi szerzők úgyszintén nem szoktak meghatározni egy területet. Dél-Szlovákiát érintő kutatásaikban sokszor településszintű elemzéseket végeznek, amelyek azonban jól kirajzolnak egy fejletlenebb déli területet Fogalomként gyakran a Dél-Felvidék terminológiát használják, mely azonban politikailag visszatetsző és anakronisztikus a határ túloldalán.

IRODALOM

- ÁDÁM J. I. (2004): A határon túli magyarok részvétele a gazdasági átalakulásban – Szlovákia. In Réti Tamás (szerk.): *Közeledő régió a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 267–302.
- ÁDÁM J. I. (2005): A dél-szlovákiai régió fejlődése a helyi kezdeményezések és a határon átnyúló együttműködések tükrében. In Réti Tamás (szerk.) *Közeledő régió a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása*. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 21–58.
- ANTALÍK I., ŠEBEN Z. (2014): A versenyképesség és a vállalkozói környezet kérdései Dél-Szlovákiában. In: Rajnai Z., Fregan B., Ozsváth J. (szerk.): *Az 5. Báthory-Brassai Konferencia tanulmánykötetei*. Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola, Budapest, 15–24.
- ANTALÍK I., SZABÓ I. (2012): A munkaerőpiaci folyamatok és a gazdasági szerkezet változásai dél-szlovákia járásaiban 2001-2010 között. In Svéhlik Cs. (szerk.): *VII. KHEOPS Tudományos Konferencia „Aktuális gazdasági és társadalmi attitűdök Magyarországon”*. Kheops Automobil-Kutató Intézet, Mór, 54–62.
- BOROS SZ., FARKAS I. (szerk.) (2014): *Baross Gábor Terv. Dél-Szlovákia/Felvidék regionális gazdasági terve*. Szlovákiai Magyar Közgazdász Társaság, Győr.
- BOROS SZILÁRD (szerk.) (2014): *Baross Gábor Terv. Dél-Szlovákia/Felvidék gazdasági fejlesztési terve*. Győr, Szlovákiai Magyar Közgazdász Társaság
- BUKOVSKY L. (2007): A visszacsatolt Felvidék (Dél-Felvidék) közigazgatási szervezete. *Limes*, 2., 53–64.
- CÚTH CS. (2011): A kisebbségi nyelvhasználat jogi keretei és megvalósulásának körülményei a szlovákiai helyi önkormányzatokban 1999 és 2011 között. Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2., 59–86.
- DEMETER G. (2020): Estimating regional inequalities in the Carpathian Basin – Historical origins and recent outcomes (1880–2010). *Regional Statistics*, 1., 23–59; DOI: 10.15196/RS100105
- DEMETER G., RADICS ZS. (2007): A Dél-Felvidék reintegrációjának gazdaság- és társadalomtörténeti vonatkozásai. *Limes*, 2., 65–83.

- DEMETER, G. (2019): Az 1938–1941 között visszatért területek fejlettsége és szerepe az anyaország és az utódállamok gazdaságában a különféle történeti narratívák tükrében. *Pro Minoritate*, 3., 35–68.
- DUSEK T. (2004): *A területi elemzések alapjai*. ELTE Regionális Tudományi Tanszék – MTA ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport. (Regionális Tudományi Tanulmányok; 10).
- FALŤAN, L., PAŠIAK, J. (szerk.) (2004): *Regionálny rozvoj Slovenska. Východiská a súčasný stav*. Sociologický ústav SAV, Bratislava.
- FAZEKAS J., HUNČÍK P. (szerk.) (2004): *Magyarok Szlovákiában (1989-2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltozástól az Európai Unió csatlakozásig*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Kiadó, Somorja – Dunaszerdahely.
- FEDINEC CS., – SZARKA L., VIZI B. (szerk.) (2018): *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában*. MTA TK Kisebbségkutató Intézet, MTA BTK Történettudományi Intézet, Gondolat, Budapest.
- GAJDOŠ, P., PAŠIAK, J. (2006): *Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie*. Sociologický ústav SAV, Bratislava.
- GULYÁS L. (2008a): A szlovákiai magyar kisebbség újabb etnoregionalista kísérlete: a Bócsa-tervezet 2007-2008. *Közép-európai Közlemények*, 1., 110–114.
- GULYÁS L. (2008b): Regionalizációs törekvések és etnoregionalizmus a poszt-kommunista Szlovákiában 1989-1998. *Tér és Társadalom*, 4., 189–204.
- GYÉMÁNT R. (2006): A felvidéki magyarság demográfiai sajátosságai és a szlovák regionalizáció. *Területi Statisztika*, 2., 196–208.
- GYURGYÍK L. (1994): *Magyar mérleg*. Kalligram, Pozsony.
- GYURGYÍK L. (2008): A szlovákiai magyarok társadalom szerkezete a 90-es években. *Regio*, 4., 77–101.
- HALÁSZ IVÁN (2018): Dél-Szlovákia az irodalomban. Selye János Egyetem, Tanárképző Kar, Komárno
- HEGEDŰS N., CZÍMER G. (2022): Magyarok Dél-Szlovákia városaiban. *Új Szó*, szlovákiai magyar nyelvű napilap, január 25.
- HOÓZ I. (1996): A nemzetiségi struktúra átalakulása a Kárpát-medenceben. *Statisztikai Szemle*, 11., 930–939.
- HORBULÁK Zs. (2015): Dél-Szlovákia gazdasági és szociális helyzete néhány mutató tükrében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 3., 43–56.
- HORBULÁK Zs. (2019): Munkanélküliség Szlovákia déli régióiban. *Polgári Szemle*, 4-6., 296–310.
- HORBULÁK Zs. (2020): *Dél-Szlovákia gazdasága a normalizációs időszakban (1969–1989)*. Selye János Egyetem, Komárom.
- HORVÁTH Gy. (szerk.) (2004): *Dél-Szlovákia*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs.

- JAKAB I. (1995): A szlovákiai magyar nyelvhasználat és nyelvművelés IDŐSZERŰ kérdései. *Valóság*, 7., 87–92.
- KARÁCSONY P., ORISKÓ A. (2014): Szlovákiai régiók összehasonlítása versenyképességi tényezők alapján. In Lukovics M., Zuti B. (szerk.) A területi fejlődés dilemmái. SZTE, Gazdaságtudományi Kar, Szeged, 81–92.
- KLIMITS L. (1989): *V spoločnom štáte*. Madách, Bratislava.
- KOCSIS K. (2000): *Szlovákia mai területének etnikai térképe*. MTA FKI, Budapest.
- KOCSIS K. (2001): Magyarok Szlovákiában. Közigazgatási határok es etnikai térszerkezet. *Rubicon*, 8-9., 88–92.
- KOLLAI I. (2019): Elszegényítő központi régiók? A területi egyenlőtlenség lehetséges mozgatórugói Szlovákiában. *Közgazdasági Szemle*, 11., 1125–1144.
- KOVÁCS E. (2000): Regionális tagozódás Szlovákiában. *Tér és Társadalom*, 2–3., 239–244.
- LAMPL ZS. (2012): *A szlovákiai magyarok szociológiája*. Szlovákiai és MAGYAR. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- LAMPL Zs. (2018): *A szlovákiai magyarok szociológiája*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- LELKES G. (2003): Elmaradottság és versenyképesség a dél-szlovákiai térben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4., 3–18.
- LELKES G. (2006): Területi egyenlőtlenségek Dél-Szlovákiában az uniós tagság tükrében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 4., 107–144.
- LELKES G. (2008a): *Régiók és gazdaság. Magyarok Szlovákiában V. kötet*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- LELKES G. (2008b): A szlovákiai regionális fejlesztéspolitika s annak középtávú dél-szlovákiai határ menti vetülete az uniós támogatáspolitiká tükrében. *Tér és Társadalom*, 3., 151–182.
- LÓCSEI HAJNALKA – FARKAS GYÖRGY – KOVÁLY KATALIN – TÁTRAI PATRIK – TÖRÖK IBOLYA: Területi növekedési pályák a Kárpát-medencében a 2010-es években: Regionális Folyamatok. *Kisebbségi Szemle · 2021/ 4.* 7-41.
- MANNOVÁ, E. (2011): Dél-Szlovákia mint képzelt terület. In Vajda B. (szerk.): *Állam és identitás – Komárno/Komárom*. Selye János Egyetem Tanárképző Kara, Komárom, 7–30.
- MEZEI I. (2005): Állam – Ország – Régió és a valóság. *Tér és Társadalom*, 3–4., 187–203.
- MEZEI I., HARDI, TAMÁS (2003): A szlovák közigazgatás és területfejlesztés aszimmetriái. *Tér és Társadalom*, 4., 127–155.
- MORVAY G. (1980): A szlovákiai magyar közéleti nyelvhasználat néhány jellemző vonása. *Magyar nyelvőr*, 4., 401–408.

- NAGY J. (1988): *Jelentések a határokon túli magyar kisebbségek helyzetéről*. Medvetánc, Budapest
- NEMES NAGY J. (2009): *Terek, helyek, régiók*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAPP I. (2021): A trianoni határmeghúzással sújtott területek történeti összehasonlító vizsgálata térinformatikai módszerekkel. In *Országos Tudományos Trianon Konferencia*, Hidvérgárdó, 2021. 11. 13–14.
- PETŐCZ K. (1998): *Választások és felosztások*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- POMICHAL K. (202): Arányaiban szinte mindenhol kevesebben vagyunk: a Dunaszerdahelyi járásban már 70% alatt a magyarság. In *Ma7*, SZLOVÁKIAI magyar nyelvű hetilap, január 20.
- POPÉLY GY. (1991): *Népfogyatkozás*. Széphalom Könyvműhely, Budapest.
- SIMON SZ. (2010): *Nyelvi szondázások – Alkalmazott nyelvészeti tanulmányok a szlovákiai magyar nyelvhasználat köréből*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- SZABÓ M. (2010): A felvidéki magyarlakta települések helységnévváltozásainak vizsgálata. szakdolgozat, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Földrajz- és Földtudományi Intézet.
- SZARKA L. (1992): Kisebbségek, konfliktusforrások. In Glatz F. (szerk): *A kisebbségi kérdés Közép-Európában tegnap és ma*. Europa Institut, MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 37–41.
- ZVARA J., BALÁZS B., CSANDA S., MÓZSI, F., MIHÁLY G. (1975): *V spoločnej vlasti*. Pravda, Bratislava.

STATISZTIKAI FORRÁSOK

- Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad (1990): *Československo 1989 v číslech. Kraje a okresy*, Praha
- Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad (1971): *Ekonomický vývoj 1970. ČSSR, ČSR, SSR, kraje, okresy*. Praha, Bratislava.
- Szlovák Nemzeti Levéltár. Szlovák Szocialista Köztársaság Ipari Minisztériuma, Tt. 184/1999. számú törvénye a nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról www.slovakiasite.sk

INTERNETES FORRÁS

- <https://www.osszefogas.sk/2020/01/15/del-szlovakia-ugyanolyan-ertekes-mint-eszak/>